

կը ցաւիժ քու կարճ տաւառտիդ համար, բայց այն գեղեցիկ հագուստը ուրիշ շատ բաներ ալ պիտի տեսնայ եւ պիտի վարժուի: Կէս ժամէն տունէն կը մեկնինք: Կ'աղաչեմ ճիշդ ժամանակին պատրաստ ըլլաք:

ԹՈՒՄ

Ամէն բան ըսիր: Գիտեն թէ ինձի իրրիւ թշնամիք մը հետ խօսեցար:

ՅՈՎԱՆԱՆԻՍ Ուսումնական Թոմիք զԵՆԻՐ ԶԵՆՔԵՐՈՆԸ մէջ կ'առնէ եւ շակատը կը համբուրէ: — Հեծկտանք մը զսպելով:

Այս տանա մէջ մեծնալից տեսայ: Զի փղձկներ: Քեզի դաս ըլլայ, սորվէ:

Կը փախի ի սենեակը, ետքէ կ'երեւայ: Քոյրս եկաւ:

ԹՈՒՄ

Հօրագոյրս Լուսիան: Ոչ:

ՅՈՎԱՆԱՆԻՍ

Նրբոր դայ, շուտ մը զիս կանչեցէք: Շարացարեղի:

ՀԱՆԴԷՍ ՍՍՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

Հ. Նոր Բաղկերք պատկերագաւոր ֆրանսական. Գոթտոն Լուսինեան. — Հատոր առաջին. A—H. Փարիզ. Տպագր. Մորիսի. 1900.

Համբերատար աշխատութեան արդիւնք է որ եւ է նմանօրինակ բառգիրք մը, ինչպէս զայն փորձով տեսած եւ արտայայտած են Հ. Զախեշտիսեան, Հ. Քալուսինի եւ այլք. սոյնպէս ալ ներկայ նոր հրատարակութեան, որոյ ընտիր գործ մ'ըլլալուն համար ամէն ջանք եղած կ'երեւի թէ՛ ուսումնական եւ թէ՛ ազգագրական տեսակետներով, պատուք է քոտնաշան վաստակոց: Թողովք ի բաց մի քանի առձեռն գաղղ. հայ բառգիրքները, այս՝ գրեթէ ծօթներորդ է մինչեւ ցարդ ագ. զիս մէջ հրատարակուածներուն: Եւ անսաս, բովանդատ ժամանակի յառաջադիմութիւնն եւ ուսմանց զարգացումն իւր լաւ ազդեցութիւնն ունեցած է ալի հրատարակութեանց վրայ, եւ ասոնց իւրաքանչիւրն ունի իւր սեփական յաղը, ոմանք իրենց առաջնութեամբն, ինչպէս Ալեքս. եւ Էմմ. ոմանք՝ ուսմանց ճիւղերը ընդարձակելով, ճշգրիտ եւ պատկերաւորացնելով, ինչպէս Հ. Քալուսինի եւ Հ. Երեմեան, իսկ այլք՝ դարաւոր կամ աշխարհահարաւոր լեզուի բնուի մասին առանձին խմբակներ տալով, ինչպէս Նորայր, Նուպար:

Վերջին երրորդ զասակարգին մէջ գնելու ենք ներկայ բառգիրքը, որ թէ եւ պատկերաւորաւ ըլլալու մեծ եւ կարեւոր առաւելումն ունի, բայց զաղդիւրէն բառերու հընչումը եւ տանկերէն նշանակութիւնները չգնեւ լը՝ ներկայ աշխատութեանն թերութիւն կամ նուազութիւն կրնայ համարուիլ իրաւամբ յայտնանց, Սիւսիան պատկերաւորաւ ըլլալու առաւելութեանն զատ կը ջանայ եւս մրցիլ միւս բառգիրքներու հետ զաղդիւրէն բառերու ճշտութեամբ, եւ այս առաջին հատորէն զատելով՝ յաջողած կ'երեւի. որովհետեւ բնականաբար առաւելագոյն թուով առաջնորդներ ունեցած է ինքն ըլլալով վերջին բան զամէնքը:

Իսկ հայերէն բառերու մասին, ներուի մեզի հետեւեալ խորհրդածութիւնը բնիլ տը. ձաղանդ ըլլալով մեզմէ առաջ այս կէտին նկատմամբ գրողներուն եւ գրութեանց: Կը տեսնենք որ նորանոր բառեր կազմուեր են, երբեքն նոյն իսկ ըստ օրինաց, սակայն, քանի որ նոյն տեսակ բառեր արդէն կազմուեր եւ գործածութեան մէջ են, այս նորերն չփութութեան առիթ պիտի ըլլան գրողներուն եւ ընթերցողներուն: Օրինակ իմ տեսնենք մէկ երկու բառեր. — Achillé բառին առջեւ Հ. Քալուսինի, եւ իրեն հետեւութեամբ Հ. Երեմեան կը գնեն. Հազարտերեւոյ, — Նորայրն կը տառադարձընէ զայն, Արիւնեակ, իսկ ներկայ հատորը կը գնէ. Զորմորեակ, Սոյ. — Anémie բառին համար կը գնէ հեղինակս. Արիւնեակառիւն, Անարիւնեակառիւն, Դորմարիւնեակառիւն. ասոնց առաջինը լաւ յօրինած կ'երեւի, երկրորդն՝ Հ. Երեմեանինն է, երրորդն ալ մերձաւոր է Նորայրի կազմած Սիւսիանարիւնեակառիւն բառին, զոր Տաղաւարեանն ալ գործածեր է իւր Բառացոյցի Ախտանոռաւնց տետրին մէջ. — Ani բառին Հ. Քալուսինի յատկացոյցը եւ Որդեակեր, իսկ հեղինակս առաւելագոյն թեամբ գրեւ է Անի. — Aniline բառին

համար Հ. Քաջունին և Հ. Երեմեան գրեր են, Անիլա, մասնաւոր գրութեամբ մը, — Նորայր՝ Բնանդիշ, իսկ այս՝ տարբերելով ասոնցմէ. Նիլիս, Բնեդիշ. — Ձանց կ'ընենք Aninga, Antipyrine և այլ բաները. և կարծեմք թէ Antipyrineի գիմաց Անիլա մէկ ցինն փորանակ Հակաբեռնիտի (Հ. Երեմ.) ճշգրտոյն չէ, եթէ՛ յունական լեզուի և եթէ՛ բառին ուսումնական իմաստին նայելով:

Մէկ քանի ուսումնական բաներու համապատասխան նշանակութեան ճշգրտութիւնը պէտ կարօտ կ'երեւի ընդմիջեան, և երբ երկրորդ հատորն ալ լոյս տեսնէ յարմար առթիւ այդ մասին վրայ եւս կրնայ գրուիլ, բաղդատելով կանոնի լոյս տեսած ուսումնական բառերը:

Արդ, ինչպէս վերագոյն բոնք, գնահատելի՝ զործ մ'է հրատարակութիւնս իբրեւ աշխատութիւն ընտիր, բայց եթէ ազգին ընելիք ծառայութիւնը և օգտակարութիւնը նկատենք՝ դիտելով արդի ժամանակին մէջ գրարար լեզուի անկանգնելի անկումը և երեսնէ ձգտիլը, կը ցաւինք բանլու՝ որ հեղինակն իւր մեծ աշխատութեան և ջրտանց համապատասխան օգուտ պիտի չկարենայ բնել, քանի որ նմանօրինակ բառերը կայ Նորայրի, ի բաց առեալ պատկերազարդ մասը, որուն ինքն եւս հետեւեր է այն պակասին մէջ՝ որ, ինչպէս Նորայր, նոյնպէս ինքն չէ թարգմանած զարդիրէն լեզուով բերուած վկայութիւնները:

Գարեձաւ, ստուար երկու հատոր ըլլալով, հետեւաբար՝ աղագին, պիտի չկարենայ փորամատչելի ըլլալ ամէն ուսումնասիրաց: Անոր համար, նրափ լաւագոյն կ'ըլլար որ հեղինակս իւր այդ գեղեցիկ և ընտիր գաղափարը Pierre Larousseի փոքրաւոր գաղղ. բառագրքին վրայ իրագործէր, որով փորատար և փորամատչելի գործիք մը կ'ըլլար ամենուէն ձեռքը:

Այսու հանդերձ, կը փափաքինք որ այդ աշխատութիւնն իւր անխոնջ աշխատասիրողը վարձաբարձ ազգին մէջ ընդունելութեամբն և ընելիք գնահատելի ծառայութեամբ, ինչպէս ինքն իսկ յորինողն կը գրէ իւր Նա-

խաշափղին մէջ. «Սոյն երկատիրութիւնն պատրաստած ժամանակս, իմ փափաքն է միակ մտածութիւնն եղած նն՝ օգտակար լինել Ազգին և Հայրենակցացս: Եթէ յաջողեցայ սոյն գծաւորին ձեռնարկին մէջ, այս պիտի լինի իմ վարձատրութիւնն և փառքն»: Կը յուսանք որ պիտի չվերպի իւր ակնկալութենէն:

Հ. Ս. ՍԱՐԵԱՆ

2. Գրպանի Ալուս. Աշխտ. Հ. Ս. Է. փրիկեան: Վեներական. Տպ. Ս. Ղազար 1904: Պատմութիւն և Աշխարհագրութիւն՝ ուսումնականի և քաղաքագիտի կրկին աշերն են. ով որ մին կամ միւսը չի գիտեր՝ այն պիտի արդարեւ՝ իմաստութեան և գիտութեան ասպարիզաց մէջ խաբիսափող կոչը մ'է: — Եթէ պատմութիւնը բարդապէս կը լուսատըր մեր միտքը, կը կրթէ սիրտը՝ աշխարհագրութիւնը մարդկութեան արարեցնէր, բնութեան ընդհանուր տեսարանները՝ նոյնութեամբ կը պատկերացընէ մեր գիմաց: Ուստի զատեց ցիտնալով՝ ով չըմբռներ հայեթիւն առջինէկ Գրպանի Ալուսին յարգը:

«Քիչ խօսք՝ շատ իմաստ և առածը յերաւի՝ ճշմարտուած կը գտնենք՝ այս խնամքով պատրաստուած գրքուկին մէջ՝ որ գրեթէ 150 էջերէ կազմուած ըլլալով՝ կը բովանդակէ աշխարհագրական այն ամէն կարեւոր տեղեկութիւնները՝ որոնք հարկաւոր են ճամբարդի, վաճառականի, ուսումնականի, քաղաքագիտի, շաւկերտի, վարժապետի՝ մէկ խօսքով ամէն պատակարարի անձանց համար:

«Իւրաքանչիւր աշխարհի կամ տէրութեան քարտէս՝ ունի իրեն յատուկ էգիները. մասնաւոր խնամքով նշանակուած են շողեմաւոց կատարած գիւտար ընթացքները, ինչպէս նաեւ երկաթուղեաց գծերը: Աշխարհացոյց տախտակներէ կատարուած է զանազան տէրութեանց էգիները, զորոյնքով կրօններու առանձին տախտակ մը և ի վերջոյ՝ այլեւայլ քաղաքաց և տեսարանաց հաւաքածոյ մը:

Կը բովանդակէ տեսակ տեսակ կարեւոր ծանօթութիւններ՝ նկատմամբ իւրաքանչիւր աշխարհի բնակչաց, տարածութեան, ծովաց, լճերու, գետաց, լիւանց, բերոց ճարտար-

արուեստից, վաճառականութեան, վարչութեանց, իւրաքանչիւր տէրութեան խելամոռից, չափուց, կշռոց, զրամաց, երկաթուղեաց, հեռագրութեան, թղթատարութեան, ցամաքային կամ ծովային զօրութեանց, և այլն, և այլն»:

Հիդրինակը մեծապէս օգտուած է դաղդիական և գերմանական արդի Գրպանի Առլամներէ: Աշխարհադրական անուանց մէջ չկայ տառադարձական փոփոխութիւն՝ այլ մինչեւ ցարդ գործածուած և մեզ ընտանի եղած ամէն ազգերու իսկական հնչման համեմատ գրուած են:

«Աշխարհացոյց տախտակաց փորագրողն է Մ. Իսափ. վարժարանի վիմագրութեան աշակերտ յաջողաձեւն Պ. Ա. Ճեւտիքիձեւն, որ ըստ կարելոյն ճշտութեամբ և մաքուր փորագրած է: Այսպիսի փորագրիչը Առլամի մը մէջէն բազմաթիւ կարեւոր անուններ դուրս չլծողլու պատճառաւ է որ զրբըր խիտ փոքր են: Կանոնաւոր ոճով վիճակադրական և այլ կարեւոր աեղեկութիւններ կը բովանդակէ աշխարհիս հինգ մասանց բնակչաց, կրօնքներու, բարձր լեռանց, գետերու, ծովերու, թերակղզեաց, կղզիներու, նշանաւոր շինուածներու, միջօրէականի և նշանաւոր քաղաքաց ժամերու տարբերութեանց, համաշխարհական վաճառականութեան, նաւերու, երկաթուղեաց գծերու: շոգեկառաց համեմատական արագութեան, ցամաքային և ծովային նշանաւոր զինուորական զօրութեանց և ուրիշ կարեւոր իրաց վրայ:

Ապա իւրաքանչիւր տէրութեանց վրայ առանձին առանձին կը խօսի համառոտ ոճով մը: Անտարակոյս՝ այս Գրպանի Առլամը մեր վարժարանաց կարեւոր մէկ պակասը լցնելու ծառայութիւնը պիտի մատուցանէ:

Հ. Ն. ՏԻՐԱՅՈՒՆԱՆ

3. Բանաստեղծութիւններ. Արամ Չարզ. Վնեստիկ, Ս. Ղազար 1901:

Երբեմանորդ զգայուն սիրտ մ'է Արամ Չարզը, որ առաջին անգամ կը հրատարակէ իր Բանաստեղծութիւններն և զօրս մենք ալ ծանուցանելով մեր ընթերցողաց, կը զգուշացնենք միանգամայն անփորձ ու մատաղ

սրտերը որ զանոնք չկարդան: Պր. Արամ չնմանիր մեր արդի բանաստեղծ անուանուած զրչակներու, ինքը ճշմարիտ բանաստեղծ մ'է լի խոնդով ու երեւակայութեամբ, որու մտաց վրայ թշուառութիւն, յուսախաբուութիւն ու տխրութիւն չափազանց ազդեր են. սակայն բուն այդ զգացումներն են որ իր սողերուն ուժ ու վեհութիւն մը կու տան, և ընթերցողի սիրտը կը զօրովեն թշուառ հեղինակին մտածութեամբ: Արամ Չարզը՝ Գերմանիոյ ու Փարիզի տիրու միմայրութի տակ ճնշուած է, և անոնց ապականեալ օդը պատճառած է մեր բերթողին թշուառութիւնը: Տաղաշափութեան մէջ ալ հետեւող է Գերմանացի զգրողն և կարծէք Հայրէ իրեն կը ներշնչէ. եթէ մեր բերթողը շունի իւր հրեայ նախաւսպին զաղափարաց բարձրութիւնը, սակայն քան զայն աւելի փափուկ է զգացմանց արտայայտութեան մէջ, և ունի անոր հաւատարմեան շնորհակալ զրիշ մը, թեպէտ քիչ անգամ իմաստի ամբողջութեան և տաղաշափական ճշգրտութեան համար իւր սողերը կը կաղան: Երանի թէ մեր նոր բանաստեղծը փոխանակ դիմելու Հայրէի և նման՝ պղտոր աղբիւրներու, սրաց ալիքները թոյն են իրեն համար, իւր հիւթը ծծելը Շաթապրիանի, Լամարկինի, Հիւսթիսիսի կամ Ալիշանի նման վճիտ ու պայծառ աղբիւրներէ. այն ատեն անարատ ու սուրբ կը մնային իւր ամէնէն աւելի նուիրական զգացումներն, խաբեայ սիրով չէր վիրաւորուէր իւր սիրտն, և ամէն ամարդկանէ ալ լքուած միջոց՝ դեռ կը քաղցրանար իրեն կանանքը, որով այժմ խաբացած, տրտնու և սերնդէր կ'երթայ մեծաւոր ձամբով, հոգեւոր հաւատը ճոր ոչ ձշմարիտ հաւատ գտնելու, յետ տաղով իր մեծած հաւատը: Թշուառ հոգի, երանի թէ յաջողի, և այն ատեն քնարը ձեռքից, մուսայից մէջ պիտի բազմիս դու ալ, այն ատեն միայն պիտի կոչուիս բանաստեղծ և բուրթաւթող արձագանգ պիտի գտնեն հայ սրտերու մէջ:

Հ. Յ. ԱՌԵՐԵՆԱՆ

